

สูตรัตถิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นิรุตติทีปนี : การศึกษาวิเคราะห์
The Formula Taddhita in the Laghusiddhāntakaumudī
and the Niruttidīpanī : An Analytical Study

พระมหาอภิชาติ อภิชาโต*

PhraMahaAphichat Aipian

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (สันสกฤตศึกษา) มหาวิทยาลัยศิลปากร

Master of Arts (Sanskrit Studies) Graduate School Silpakorn University

สำเนียง เลื่อมใส**

Samniang Leurmsai

จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา***

Chirapat Prapandvidya

มหาวิทยาลัยศิลปากร, ประเทศไทย

Silpakorn University, Thailand

Email: 3001Apichat@gmail.com

Received: March 30, 2023

Revised: October 23, 2023

Accepted: October 24, 2023

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นิรุตติทีปนี (๒) ศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอสูตรัตถิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นิรุตติทีปนี การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสารโดยใช้วิธีค้นคว้าซึ่งมีลำดับขั้นตอนดังนี้ เก็บรวบรวมแยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอสูตรัตถิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้น และสรุปผลการวิจัย ผลการวิจัยพบว่า คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นคัมภีร์ที่แต่งโดยวราหราช ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๑ เพื่ออธิบายคัมภีร์ไวยากรณ์ปาณินิ ส่วนคัมภีร์นิรุตติทีปนีเป็นคัมภีร์ที่พระญาณธชเถระ หรือ แลตีสยาตอ แต่งขึ้นเพื่ออธิบายคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ โครงสร้างสูตรหรือโครงสร้างเนื้อหาตัตถิตในคัมภีร์ทั้งสองนี้มีความเหมือนกันคือ โครงสร้างสูตรแต่ละสูตรในคัมภีร์ทั้งสองนั้นจะมีโครงสร้างของประโยคปรากฏไม่ครบเหมือนประโยคสันสกฤตและบาลีทั่วไป ส่วนโครงสร้างเนื้อหาจัดไว้เป็นแบบเดียวกัน กล่าวคือในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีจัดตามลำดับชื่อตัตถิต ส่วนคัมภีร์นิรุตติทีปนี

* พระมหาอภิชาติ อภิชาโต PhraMahaAphichat Aipian

** รศ.ดร.สำเนียง เลื่อมใส Assoc.Prof.Dr.Samniang Leurmsai ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor.

*** ผศ.ดร.จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา Asst.Prof.Dr.Chirapat Prapandvidya ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ Thesis Advisor

จัดตามกลุ่มตัทธิต การเขียนสูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีความเหมือนกันโดยจะเขียนสูตรตามลักษณะที่นักไวยากรณ์ทั่วไปใช้กัน กล่าวคือเขียนสูตรให้อยู่ในรูปที่สั้น รวบรวม แต่ได้ใจความ ทำให้สามารถท่องจำเพื่อนำไปใช้ได้ง่าย และสูตรของคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีตั้งแต่ ๑ คำขึ้นไป สูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นโดยส่วนมากแล้วจะเป็นวิธีสูตรเป็นหลัก เพราะกล่าวถึงวิธีการในการลงปรตยยะหรือปัจจัยตัทธิตซึ่งถือว่าเป็นวิธีทำให้สำเร็จรูปของตัทธิต

คำสำคัญ: ตัทธิต; ลघุसिद्धान्तकौमुदी; นิรุत्ติदीปनी; สูตร

Abstract

This research aims to study two objectives. These are : (1) to study the history and background of the *Laghusiddhāntakaumudī* and *Niruttidīpanī* scriptures (2) to analyze the presentation of the *Taddhita* formula in the scriptures. This research is a documentary investigation research. The research methods process consists of the following steps, collecting and categorizing data from relevant documents analyzing the form of presentation of the *Taddhita* formula in the two scriptures and summarizing the research results. The research found that the *Laghusiddhāntakaumudī* scripture was composed by *Varadarāja* in the 11th century as a scripture explaining the *Pāṇini Grammar Sutra*. On the other hand, the *Niruttidīpanī* was composed by *Shin Nāṇadhaja* or *Ledi Sayadaw* for the purpose of explaining the *Moggallāna Grammar Sutra*. Both of these scriptures have a similar purpose. The structure of each formula in both the *Laghusiddhāntakaumudī* and *Niruttidīpanī* may not be complete as in the generally accepted Sanskrit and Pali phrases. Content is organized in a similar way, with the *Laghusiddhāntakaumudī* arranged by the names of *Taddhita* and the *Niruttidīpanī* arranged by groups of *Taddhita*. The formula for writing the *Taddhita* in both manuscripts is similar in that they are written according to the common grammar used by grammarians. The formula in a concise and organized manner, making the meaning clear, as well as, easy to remember. The *Taddhita* in both manuscripts starts with one word and as it progresses use words. Both manuscripts are primarily based on a principle-based formula, as they discuss the method of creating meaning and factors of *Taddhita*. This is considered one method.

Keyword : *Taddhita*; *Laghusiddhāntakaumudī*; *Niruttidīpanī*; Formula.

บทนำ

คัมภีร์พระพุทธศาสนาในระยะแรกได้ถูกแต่งขึ้นโดยใช้ภาษาบาลีและภาษาสันสกฤตซึ่งต่อมาพระโหราจารย์ได้เก็บรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่และเรียกกันว่า พระไตรปิฎก ดังนั้น การที่จะเข้าใจคำสอนพระพุทธศาสนาจากคัมภีร์เหล่านั้นได้อย่างถูกต้องและชัดเจนจึงจำเป็นที่จะต้องมีความรู้และความเข้าใจเป็นอย่างดีในหลักไวยากรณ์ของภาษาบาลีและสันสกฤต เพราะเมื่อมีความรู้ในหลักไวยากรณ์เป็นอย่างดีแล้วจึงสามารถทำความเข้าใจหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนาได้อย่างถูกต้องและชัดเจน อันเป็นการไม่ทำให้เกิดสัทธรรมปฏิรูปขึ้น รวมถึงสามารถแปลคัมภีร์เหล่านั้นไปสู่ภาษาอื่น ๆ ได้อย่างถูกต้องและทำให้หลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนามีความชัดเจนและตรงตามคำสอน แท้จริง ภาษาบาลีและสันสกฤตนั้นมีแหล่งกำเนิดมาจากที่เดียวกัน กล่าวคือกำเนิดมาจากภาษาพระเวท ดังนั้น จึงเกิดมีการเปรียบเทียบภาษาบาลีและสันสกฤตกันว่า ภาษาบาลีเหมือนหนึ่งกระแสน้ำที่ไหลมาตั้งแต่สมัยพระเวทจนถึงปัจจุบัน ส่วนภาษาสันสกฤตนั้นได้รับการอุปมาให้เป็นบึงใหญ่ซึ่งถึงแม้ว่าจะมีน้ำขังอยู่มากมายแต่ก็ไม่มีน้ำไหลถ่ายเทไปที่ไหน หรือมิฉะนั้นก็เปรียบภาษาสันสกฤตกับภาษาบาลีให้เป็นสองสาวลูกพ่อแม่เดียวกัน ภาษาบาลีนั้นพอเติบโตขึ้นก็มีเหย้าเรือนได้ลูกได้หลานสืบตระกูลต่อไป ส่วนภาษาสันสกฤตพอใจที่จะดำรงตนเป็นสาวแก่ตลอดมา ด้วยเหตุที่เป็นพี่น้องท้องเดียวกันเช่นนี้ ภาษาสันสกฤตกับภาษาบาลีจึงมีรูปโฉมหน้าตาละม้ายคล้ายคลึงกันถึงแม้ว่าเมื่อพูดถึงการตกแต่งร่างกายแล้ว ทั้งสองอาจจะมียูนิฟอร์มและรสนิยมแตกต่างกันอยู่บ้าง^๑

ภาษาบาลีและสันสกฤตนั้นถือได้ว่าเป็นภาษาที่มีความเก่าแก่และมีอายุที่ยาวนานและเป็นภาษาที่ได้รับการยอมรับกันในปัจจุบัน เพราะมีหลักไวยากรณ์ที่ชัดเจน ไวยากรณ์ถือได้ว่าเป็นหลักที่สำคัญเป็นอย่างมากในการดำรงอยู่ของภาษานั้น ๆ และยังเป็นสิ่งที่ทำให้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาดำรงอยู่ได้นานและมีความถูกต้องทุกเมื่อ เพราะว่าเมื่อไม่มีความเข้าใจในหลักไวยากรณ์ที่ดีก็จะทำให้เกิดการแปลที่ผิดจนกลายเป็นสัทธรรมปฏิรูปซึ่งเป็นเหตุที่จะทำให้พระสัทธรรมเกิดความเลอะเลือน อีกอย่างหนึ่งไวยากรณ์ถือว่าเป็นส่วนประกอบที่สำคัญที่สุดของเวททั้งหลายคือ ฤคเวท สามเวท ยชุสเวท และอถรรพเวท เป็นศาสตร์หนึ่งในเวทองค์ ไวยากรณ์ถือว่ามีความสำคัญต่อการศึกษาสันสกฤต ภาษาพูดและภาษาหนังสือ และไวยากรณ์ก็ได้พัฒนามาเป็นแขนงการศึกษาแขนงหนึ่งต่างหากในสมัยหลังพระเวท^๒ ไวยากรณ์นับว่าเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในภาษาที่สื่อสารออกไป โดยเฉพาะไวยากรณ์ภาษาบาลีนั้นนับว่าเป็นเครื่องมือที่จะทำให้เกิดหลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนาที่ถูกเก็บไว้ในรูปของภาษาบาลี การเข้าใจในหลักของไวยากรณ์เป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ของภาษานั้น ๆ ยิ่งเป็นภาษาบาลีและ

^๑ จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา, “การเข้ามาของภาษาบาลีและสันสกฤตในประเทศไทย”, ใน *การสัมมนาเรื่องอิทธิพลของภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย*, (คณะมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒), หน้า ๗.

^๒ จำลอง สารพัดนึก, *ประวัติวรรณคดีสันสกฤต เล่ม ๑*, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๒๑.

สันสกฤตแล้ว ถ้ายังมีผู้ที่มีความเข้าใจในหลักไวยากรณ์เป็นอย่างดีจะทำให้ภาษาบาลีและสันสกฤตนั้นดำรงอยู่ได้ เพราะเหตุนี้ คัมภีร์ไวยากรณ์ของภาษาบาลีและสันสกฤตจึงมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าคัมภีร์ประเภทอื่น ๆ เนื่องจากไวยากรณ์เป็นประตูด่านแรกที่จะนำไปสู่ความเข้าใจในเรื่องอื่น ๆ ดังที่ปटัญชลีกล่าวไว้ว่า ความรู้ทางไวยากรณ์เป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดในแนวทางศาสตร์ โดยก่อนที่จะศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ ได้นั้นจำเป็นจะต้องศึกษาไวยากรณ์นานถึง ๑๒ ปี^๓

ปาณินิ ผู้เป็นนักไวยากรณ์คนสำคัญในภาษาสันสกฤตได้ปรับปรุงกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ในภาษาพระเวทจนทำให้เกิดกฎเกณฑ์ทางไวยากรณ์ที่สมบูรณ์ขึ้นโดยการแต่งเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ซึ่งเรียกว่า อัษฎายายี คัมภีร์นี้ประกอบด้วยสูตรประมาณ ๔,๐๐๐ สูตร โดยแบ่งออกเป็น ๘ บทที่เรียกว่า อัษฎายะ^๔ นอกจากนี้ยังปรากฏนักไวยากรณ์สันสกฤตอีกเป็นจำนวนมากที่ได้แต่งคัมภีร์เพื่ออธิบายขยายคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิ เช่น ปटัญชลี ได้แต่งคัมภีร์มหาภาษายะ(มหาภาษา)เพื่ออธิบายสูตรจำนวน ๑,๗๑๓ สูตรของปาณินิ ภรตฤหิ (ภรตฤหิ) ได้แต่งคัมภีร์วากยปทียะ(วากยปทีย) ไกยญะ (ไกยญ) ชยาทิตยะ (ชยาทิตย) วามนะ (วามน) ได้แต่งคัมภีร์กาศิกาวฤตติ(กาศิกาวฤตติ) และรามจันทร (รามจันทร) ได้แต่งคัมภีร์ปฤกรียาเกมุที (ปฤกรียาเกมุที) คัมภีร์เหล่านั้นได้ถูกแต่งขึ้นเพื่อขยายความในคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิให้ง่ายขึ้น^๕ แต่เนื่องจากคัมภีร์อัษฎายายีเป็นคัมภีร์ที่อยู่ในรูปของสูตร ทั้งเป็นคัมภีร์ที่ยากต่อการศึกษาเล่าเรียนและจำต้องอาศัยเวลาอันยาวนานในการศึกษาเล่าเรียน นักปราชญ์ทางด้านไวยากรณ์รุ่นหลังจึงได้แต่งคัมภีร์ขึ้นมาเพื่ออธิบายขยายความคัมภีร์อัษฎายายีนั่น ภัฏโฏชิ ทิกษิตะ เป็นท่านหนึ่งในบรรดานักปราชญ์ทั้งหลายที่ได้แต่งคัมภีร์ลัทธิสัททนต์เกมุทีเพื่อเป็นคัมภีร์ที่อธิบายถึงหลักไวยากรณ์ที่สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม ต่อมา วรทราชผู้เป็นศิษย์ของภัฏโฏชิ ทิกษิตะ ได้แต่งคัมภีร์ลัทธิสัททนต์เกมุที หรือ ลลุเกมุที เพื่อเป็นคัมภีร์เบื้องต้นของไวยากรณ์สันสกฤตและเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่อไม่ให้ผู้เริ่มเรียนเกิดความสับสน^๖ ทั้งยังเป็นคัมภีร์ที่อธิบายด้วยวิธีการที่สั้นและกะทัดรัดเพื่อให้เกิดความสะดวกในการศึกษาสำหรับผู้เริ่มเรียน คัมภีร์นี้ถือว่าเป็นคัมภีร์ที่ได้รับความนิยมเป็นอย่างมากและในเวลาต่อมาก็ได้กลายมาเป็นตำราสำหรับการเรียนไวยากรณ์สันสกฤต

ส่วนคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีนั้นมีมากมาย แต่เมื่อกล่าวโดยสรุปแล้วก็จะแบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่ ๆ ด้วยกัน คือ กลุ่มกัจจายณะ กลุ่มโมคคัลลานะ และกลุ่มสัททนต์ คัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มโมคคัลลานะ เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีที่แต่งโดยพระโมคคัลลานเถระหรือพระโมคคัลลายนเถระ ซึ่งเป็นพระเถระชาวลังกา เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์แนวใหม่ที่แต่งขึ้นหลังจากพระกัจจายนเถระได้แต่งคัมภีร์

^๓ M. Winternitz, *History of Indian Literature*, (Delhi: Motilal Banarsidass, 1985), p. 458.

^๔ A.A. Macdonell, *A History of Sanskrit Literature*, (Delhi: Munshiram, 1972), p. 435.

^๕ Ibid, p. 436.

^๖ Mahadev N. Joshi and Veneemadhava Shastri, *New Sanskrit Grammar & Composition*, (Varanasi: Chaukhambha Prakashan, 2011), p. 3.

กัจจายนวยากรณ์ ในการแต่งคัมภีร์โมคคัลลานวยากรณ์ พระโมคคัลลานเถระได้ศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์ต่าง ๆ แต่คัมภีร์ที่มีอิทธิพลมากที่สุดต่อการแต่งคัมภีร์โมคคัลลานวยากรณ์คือคัมภีร์วยากรณ์ของจันทรโคมิน คัมภีร์โมคคัลลานวยากรณ์ได้รับความนิยมเช่นเดียวกับคัมภีร์วยากรณ์ของพระกัจจายนะ ดังจะเห็นได้จากการที่มีการแต่งคัมภีร์วยากรณ์เพื่ออธิบายขยายความคัมภีร์โมคคัลลานวยากรณ์ เช่น คัมภีร์ปทสาธนะของพระปิยทัสสีน คัมภีร์ปทสาธนฎีกาหรือพุทธิปปสาธนีของพระศรีราหุลเถระ คัมภีร์ปโยคสิทธิของพระวรัณตเมธังกร คัมภีร์โมคคัลลายนปัญจิกาทิปของพระราหุลเถระ^๗ นอกจากนี้แล้ว คัมภีร์นิรุตติทีปนีซึ่งแต่งโดยพระญาณธเถระหรือที่ชาวพม่ารู้จักกันในนามว่า แลตีสยาดอ^๘ ก็เป็นอีกหนึ่งคัมภีร์ที่ได้นำสูตรจากคัมภีร์โมคคัลลานวยากรณ์มาจัดลำดับใหม่และเขียนอธิบายเพื่อให้เข้าใจง่าย พร้อมทั้งได้นำตัวอย่างจากพระไตรปิฎกมาแสดงไว้เป็นอุทาหรณ์ของกฎวยากรณ์ในสูตรนั้น ๆ ทั้งยังเป็นคัมภีร์ที่เปรียบเสมือนประมวลไว้ซึ่งวยากรณ์ทั้ง ๓ ฉบับคือ กัจจายนวยากรณ์ ปทรูปสิทธิปกรณ์และ สัททนิติปกรณ์ไว้ในคัมภีร์เล่มเดียวกัน^๙

คัมภีร์นิรุตติทีปนีและคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นคัมภีร์ที่เรียบเรียงเนื้อหาสาระโดยการตั้งเป็นสูตรและสูตรที่มีอยู่ในคัมภีร์ทั้งสองนั้นก็เป็นการยากที่จะทำความเข้าใจได้ รวมทั้งมีเป็นจำนวนมาก การทำความเข้าใจโครงสร้างและรูปแบบการนำเสนอสูตรของคัมภีร์ทั้งสองนั้นถือว่าเป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เกิดความเข้าใจในการศึกษาค้นคว้า ถึงกระนั้นคัมภีร์นิรุตติทีปนีอันเป็นคัมภีร์วยากรณ์บาลีและคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีอันเป็นคัมภีร์วยากรณ์สันสกฤตซึ่งมีแหล่งกำเนิดมาจากตระกูลภาษาเดียวกันคือตระกูลภาษาอินเดีย-อารยันก็ปรากฏว่ามีความเหมือนกันและความแตกต่างกันในการตั้งสูตรและรูปแบบของการนำเสนอสูตรในเนื้อหาสาระในคัมภีร์ เพราะคัมภีร์นิรุตติทีปนีเป็นคัมภีร์ที่จัดอยู่ในกลุ่มโมคคัลลาน-วยากรณ์ที่ได้รับอิทธิพลในการแต่งโดยตรงจากคัมภีร์วยากรณ์ของจันทรโคมิน ซึ่งต่างจากคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีที่ได้รับอิทธิพลในการแต่งโดยตรงจากคัมภีร์ปาณินิ ดังนั้น คัมภีร์ทั้งสองนั้นจึงมีความต่างกันที่ไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบกันได้ เพราะคัมภีร์ทั้งสองนั้นไม่ได้จัดอยู่ในสายคัมภีร์วยากรณ์เดียวกัน แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์ดูแล้ว ถึงจะต่างสายคัมภีร์กัน แต่ก็ยังมีความเหมือนกันในรูปแบบของการนำเสนอสูตรโดยเฉพาะสูตรตอนที่ว่าด้วยเรื่องตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีความเหมือนกัน กล่าวคือ โครงสร้างของสูตรในคัมภีร์ทั้งสองนั้นจะเขียนตามหลักของการเขียนสูตร คือ เขียนสูตรในรูปที่สั้นและกะทัดรัด มีตั้งแต่ ๑ คำขึ้นไป เพื่อเป็นการง่ายในการจดจำและนำไปใช้สำหรับผู้ศึกษา

^๗ W. Geiger, *Pali Literature and Language*, Trans, (Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1996), pp.53-54.

^๘ M.H. Bode, *The Pali Literature of Burma*, (London: Royal Asiatic Society, 1909), p.58-59.

^๙ พระญาณธเถระ, *นิรุตติทีปนี*, ตรวจชำระโดย พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) แปลโดย พระมหานิมิตร ธรรมสาโร, (กรุงเทพมหานคร: หก. ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๘), หน้า (๑๘).

เนื่องจากคัมภีร์ทั้งสองนั้นเป็นคัมภีร์ที่ไม่ได้อยู่ในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์สายเดียวกัน เพราะเหตุนี้เนื้อหาสาระของคัมภีร์ทั้งสองจึงมีความแตกต่างกัน แต่ในความแตกต่างกันนั้นก็ปรากฏมีความเหมือนกันอยู่บ้างในบางกรณี การศึกษาวิเคราะห์เพื่อหาความเหมือนกันของทั้งสองคัมภีร์ซึ่งไม่ได้อยู่ในสายคัมภีร์ไวยากรณ์เดียวกัน จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงได้เลือกที่จะทำการศึกษาวิเคราะห์คัมภีร์ทั้งสองนั้นซึ่งอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์ที่ต่างสายกันในเรื่องรูปแบบของการนำเสนอสูตรตัดทิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นiruttiทีปนีเพื่อจะได้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับสูตรตัดทิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นได้อย่างละเอียดยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นiruttiทีปนี
๒. เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอสูตรตัดทิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นiruttiทีปนี

ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยครั้งนี้มุ่งทำการศึกษาวิเคราะห์เฉพาะรูปแบบการนำเสนอสูตรตัดทิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีซึ่งแต่งโดยวรราช เมื่อราว ค.ศ. ๑๗๐๐ จากต้นฉบับลขุเกมุที (Laghukaumudī of Varadarāja) ของ James R. Ballantyne จัดพิมพ์ครั้งที่ ๔ ที่วารานสี เมื่อ ค.ศ. ๑๘๙๑ และในคัมภีร์นiruttiทีปนีซึ่งแต่งโดยพระญาณธชเถระหรือแลตีสยาตอ จากต้นฉบับนiruttiทีปนี ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตบาฬีศึกษาพุทธโฆส นครปฐม ตรวจชำระโดยพระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม ป.ธ. ๙, M.A., Ph.D.) และพระมหานิมิตร ธมมสารโร ป.ธ. ๙ และปริวรรตโดย สมควร ถ้วนอก จัดพิมพ์เมื่อเดือนมีนาคม ๒๕๔๘

ขั้นตอนของการวิจัย

งานวิจัยฉบับนี้เป็นการศึกษาเชิงค้นคว้าทางด้านเอกสาร (Documentary Investigation) ซึ่งมีลำดับขั้นตอนในการศึกษาดังนี้

๑. เก็บรวบรวมแยกแยะข้อมูลเป็นหมวดหมู่จากเอกสารที่เกี่ยวข้อง
๒. วิเคราะห์รูปแบบการนำเสนอสูตรตัดทิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้น
๓. สรุปผลการวิจัย

ผลของการวิจัย

คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตที่แสดงถึงวิธีการสร้างรูปสำเร็จของคำศัพท์ต่าง ๆ ในภาษาสันสกฤต แต่งโดยวราหราช ซึ่งได้นำสูตรมาจากคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีอันเป็นคัมภีร์ที่ปรับปรุงลำดับสูตรในคัมภีร์อักษราธยายีของปาณินิมาเรียบเรียงใหม่ตามลำดับการสร้างรูปสำเร็จของคำศัพท์เพื่อเป็นการปูพื้นฐานสำหรับผู้แรกเริ่มศึกษา โดยใช้คำอธิบายด้วยวิธีการที่สั้นและกะทัดรัดเพื่อให้ง่ายต่อการศึกษาล่าเรียนมากยิ่งขึ้น จึงได้ตั้งชื่อคัมภีร์ว่า ลขุสัทธานตเกมุที แปลว่า คัมภีร์อันเป็นประดุจแสงจันทร์ส่องมติของนักไวยากรณ์ เพื่อให้ง่ายต่อผู้แรกเริ่มศึกษา คัมภีร์นี้มีชื่อเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ลขุเกมุที มีสูตรทั้งหมด ๑,๒๓๗ สูตร และมีคัมภีร์อรรถาธิบาย ๒ ฉบับ คือ (๑) อุเปนทรวิวฤตติ แต่งโดยวิศวานาถศาสตร์ และ (๒) ลขุภีปณิ แต่งโดยนารายณทัตต์ คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีจัดว่าเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตแบบดั้งเดิม เป็นคัมภีร์ประเภทมีสูตร สูตร คือ กฎหรือหลักการที่สำคัญแบบสั้น ๆ ซึ่งมีความสมบูรณ์อยู่ในตัวเอง เป็นการง่ายต่อการศึกษาล่าเรียนแบบมุขปาฐะ คือแบบท่องจำ ดังนั้น จึงต้องมีกฎไว้ท่องอย่างสั้น ๆ โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนจำได้อย่างแม่นยำ

ส่วนคัมภีร์นิรุตติทีปนีเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์บาลีสำหรับอธิบายคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ของพระโมคคัลลานเถระ แต่งโดยพระญาณธเถระ หรือที่ชาวพม่ารู้จักกันในนามว่า แลตีสยาตอ พระญาณธเถระเริ่มแต่งคัมภีร์นิรุตติทีปนีในขณะที่มีอายุ ๓๕ ปี และแต่งจบบริบูรณ์ในปีพุทธศักราช ๒๔๔๖ โดยใช้เวลาในการแต่งนานถึง ๑๐ ปี พระญาณธเถระแต่งคัมภีร์นี้โดยมีจุดประสงค์เพื่อต้องการอธิบายคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ที่ถูกแต่งไว้โดยย่อ แต่มีเนื้อหากว้างขวาง เพื่อต้องการให้ชาวพม่าได้เรียนรู้คัมภีร์ไวยากรณ์สายโมคคัลลานะ เพราะขณะนั้นในประเทศพม่ายังไม่มีคัมภีร์ที่อธิบายโมคคัลลานไวยากรณ์ และเพื่อต้องการให้ชาวพม่าที่มีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับไวยากรณ์สายกัจจายณะได้ศึกษาล่าเรียนท่านจึงได้เปลี่ยนชื่อเรียกทางไวยากรณ์ของคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ให้ตรงกับชื่อเรียกทางไวยากรณ์ของกัจจายนไวยากรณ์ ปทรูปสิทธิปกรณ์ และสัททนีติปกรณ์ ในเบื้องต้น พระญาณธเถระได้ตั้งชื่อคัมภีร์นิรุตติทีปนีว่า โมคคัลลานทีปนี แต่เนื่องจากชาวพม่ามิได้นิยมที่จะศึกษาไวยากรณ์ในสายโมคคัลลานะ ท่านจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น นิรุตติทีปนี คำว่า นิรุตติทีปนี แปลว่า การแสดงศัพท์ คือเป็นคัมภีร์ที่แสดงศัพท์ที่เข้าใจยากให้กระจ่างชัดเจน คัมภีร์นิรุตติทีปนีเป็นคัมภีร์ที่รวบรวมหลักไวยากรณ์ทั้งสามสา คือ สายโมคคัลลานะ สายกัจจายณะ และสายสัททนีติไว้ในเล่มเดียวกัน จึงถือว่าเป็นคัมภีร์ที่มีคุณค่าเป็นอย่างมากต่อการศึกษาล่าเรียนเพื่อเป็นเครื่องมือในการเข้าถึงหลักธรรมของพระพุทธศาสนาในพระไตรปิฎก

คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีเป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นมาโดยใช้เป็นหลักสูตรแบบย่อความของหลักไวยากรณ์สันสกฤตเพื่อให้ผู้ศึกษาไวยากรณ์สันสกฤตเบื้องต้นได้ทำความเข้าใจอย่างง่ายขึ้น โดยผู้แต่งได้นำสูตรมาจากคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิมาประกอบในการอธิบายกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ทางไวยากรณ์สันสกฤตเพื่อให้เหมาะสำหรับผู้แรกเริ่มศึกษาได้ทำความเข้าใจและไม่ให้เกิดความท้อแท้ในการศึกษาไวยากรณ์

สันสกฤตในระดับที่สูงขึ้นไป เป็นคัมภีร์ที่ได้รับความนิยมในการศึกษาโดยทั่วไปเพราะมีคำอธิบายความได้อย่างกระชับ ไม่ซับซ้อน มีลักษณะที่สละสลวย ทั้งได้จัดเนื้อหาในคัมภีร์ออกเป็นหมวดหมู่ไว้อย่างชัดเจน พร้อมทั้งคำอธิบายความเนื้อหาและวิธีการสร้างรูปคำต่าง ๆ ไว้อย่างละเอียด ส่วนคัมภีร์นิรุตติที่ปนี เป็นคัมภีร์ที่แต่งขึ้นเพื่ออธิบายขยายความของคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ที่ถูกแต่งไว้อย่างย่อ แต่มีเนื้อหาสาระกว้างขวาง เพื่อให้ชาวพม่าที่มีความคุ้นเคยเป็นอย่างดีกับไวยากรณ์สายกัจจายณะและสัทพินิตีได้ศึกษาเล่าเรียน จึงเป็นเหตุให้ผู้แต่งคัมภีร์นิรุตติที่ปนีได้เปลี่ยนชื่อเรียกทางไวยากรณ์ของคัมภีร์โมคคัลลาน-ไวยากรณ์ให้ตรงกับชื่อเรียกทางไวยากรณ์ของกัจจายณะไวยากรณ์ ปทรูปสัทธิปกรณ์ และสัทพินิตีปกรณ์

คัมภีร์ทั้งสองนี้เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ที่ไม่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคัมภีร์ไวยากรณ์สายเดียวกัน กล่าวคือคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิ ส่วนคัมภีร์นิรุตติที่ปนีได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคัมภีร์ไวยากรณ์ของจันทรโคมิน และได้รับอิทธิพลโดยอ้อมจากคัมภีร์ปาณินิ เพราะเหตุนั้น คัมภีร์ทั้งสองนั้นจึงมีเนื้อหาสาระของคัมภีร์ที่แตกต่างกันเป็นส่วนใหญ่ แต่เนื่องจากคัมภีร์ทั้งสองนี้เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์เหมือนกัน ดังนั้น จึงมีความเหมือนกันในรูปแบบที่เป็นคัมภีร์ไวยากรณ์ กล่าวคือมีรูปแบบในการนำเสนอสูตรที่สั้นและกะทัดรัดซึ่งเป็นไปตามลักษณะของการแต่งสูตรที่เหมือนกัน แต่มีเนื้อหาสาระภายในสูตรที่แตกต่างกันออกไปตามคัมภีร์นั้น ๆ

โครงสร้างสูตรหรือโครงสร้างเนื้อหาตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีความเหมือนกันคือ โครงสร้างสูตรในแต่ละสูตรในคัมภีร์ทั้งสองนั้นจะมีโครงสร้างของรูปประโยคปรากฏไม่ครบเหมือนกับรูปประโยคในภาษาสันสกฤตและภาษาบาลีทั่วไปที่มักจะประกอบด้วยส่วนประกอบหลัก ๆ ๓ ส่วน คือ (๑) ส่วนที่เป็นประธาน (๒) ส่วนที่เป็นกรรม และ (๓) ส่วนที่เป็นกิริยา และยังมีส่วนย่อยลงไปอีก คือ ส่วนขยายประธาน ส่วนขยายกรรม และส่วนขยายกิริยา สูตรตัทธิตของคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีรูปประโยคไม่ครบสมบูรณ์ก็เพราะท่านเขียนย่อไว้ตามหลักของการเขียนสูตรทั้ง ๖ อย่างคือ (๑) มีอักษรน้อย (๒) ไม่ให้เกิดความสงสัย (๓) มีเนื้อหาเป็นสาระ (๔) มีประตูเข้าทุกด้าน (๕) ไม่สั้นสะเทือน และ (๖) ไม่มีโทษ ดังที่ท่านกล่าวไว้ในหลักของการเขียนสูตรว่า

อบุปฺกฺขรํ อสนฺเทหิ

สารตถํ สพฺพโตมุขิ

อกฺโขภมฺนวชฺชณฺจ

ฉพฺพิธํ สุตฺตลฺกฺขณํ.^{๑๐}

ลักษณะของสูตรมี ๖ อย่าง คือ มีอักษรน้อย ไม่ให้เกิดความสงสัย

มีเนื้อหาเป็นสาระ มีประตูเข้าทุกด้าน ไม่สั้นสะเทือน และ ไม่มีโทษ

อย่างไรก็ตามจะมีการขยายความไว้ในวุตติ คือคำอธิบายของสูตรอีกชั้นหนึ่ง ในการแต่งวุตติเพื่ออธิบายความของสูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้น ผู้แต่งก็ได้ยึดตามหลักของการแต่งวุตติทั้ง ๖ อย่าง คือ

^{๑๐} พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า ฐิตปญฺโญ), ตำราเรียนไวยากรณ์กัจจายนสนธิ, (ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๖), หน้า ๘.

๑) อธิบายความสัมพันธ์กับสูตรอื่น	๒) แยกบทในสูตร
๓) แสดงเนื้อหาของบทในสูตร	๔) วิเคราะห์บทในสูตร
๕) ตั้งคำถาม	๖) ตอบคำถาม

ดังที่ท่านกล่าวไว้ในคัมภีร์นยาสะว่า

สมพนโธ จ ปถญเจว	ปทตโถ ปทวิคโคโ
โจทนา ปริหาโร จ	ฉพพิธา สุตตวณณนา. ^{๑๑}

คำอธิบายสูตร มี ๖ อย่าง คือ อธิบายความสัมพันธ์กับสูตรอื่น
แยกบทในสูตร แสดงเนื้อหาของบทในสูตร วิเคราะห์บทในสูตร
ตั้งคำถาม และ ตอบคำถาม

ตัวอย่างสูตรตัทธิตและวุตติในคัมภีร์ทั้งสอง

คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

สูตร : อศวปตยาภิภยศจ. (ลข. ๑๐๖๘)^{๑๒} (ปา. ๔.๑.๘๔)^{๑๓}

วุตติ : อุภโย'ณ สยต ปราคหิวยตีเยชวรชช.

คัมภีร์นรุตติทีปนี

สูตร : ปทานมาทิสสาญญณสสาเอโอ ฌานุพนธ. (นิ. ๔๓๑)^{๑๔}

วุตติ : ปทาน อาทิภูตสส อการสส จ อวิณญ'วณณสส จ อา, เอ, โอ วุทธิโย โหนติ ฌานุพนธ
ปจฺเจย เปรติ ปทาทีอการสส อาวุธ, สยาทยุปปตติ.

ส่วนโครงสร้างเนื้อหาจัดไว้เป็นแบบเดียวกัน กล่าวคือในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีจัดตามลำดับชื่อดัทธิตที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ซึ่งมีทั้งหมด ๑๖ อย่าง คือ

๑) สาธารณตัทธิต	๒) อปตยาธิการตัทธิต
๓) รักตาทยรณตัทธิต	๔) จาตุรรถิกตัทธิต
๕) เศาชิกตัทธิต	๖) วิการารทยณตัทธิต
๗) ฐนุธิการตัทธิต	๘) ยทธิการตัทธิต
๙) ฉยทธิการตัทธิต	๑๐) ฐนุธิการตัทธิต
๑๑) ตวตลธิการตัทธิต	๑๒) ภวานาทยรณตัทธิต
๑๓) มัตวรัถียตัทธิต	๑๔) ปราคหิยตัทธิต
๑๕) ปราคหิยตัทธิต	๑๖) สวารถิกตัทธิต

^{๑๑} พระวชิรพุทธเถระ, **นยาสปกรณ์**, (ลำปาง : วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๒), หน้า ๖.

^{๑๒} คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที สูตรที่ ๑๐๖๘.

^{๑๓} คัมภีร์ปาณินิ อธิบายที่ ๔ ปาทะที่ ๑ สูตรที่ ๘๔.

^{๑๔} คัมภีร์นรุตติทีปนี สูตรที่ ๔๓๑.

ส่วนในคัมภีร์นirutติทีปนีจัดตามลำดับกลุ่มตัทธิตที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์ซึ่งมีทั้งหมด ๘ กลุ่ม คือ

๑) อปัจจราลี	๒) อนกัตถราลี
๓) อัสนัตถิราลี	๔) ภาวกัมมราลี
๕) ปริมาณราลี	๖) สังขยาราลี
๗) ขุททกาลี	๘) นานาตถราลี

การเขียนสูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีความเหมือนกันคือ การเขียนสูตรในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ผู้แต่งได้นำสูตรมาจากคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีมาจัดลำดับใหม่ ซึ่งสูตรในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีนั้น ผู้แต่งก็ได้อาศัยหลักการเขียนสูตรตามที่นักไวยากรณ์ทั่วไปใช้ คือ การเขียนแบบรวบรัด สั้น และได้ใจความ มีตั้งแต่ ๑ คำขึ้นไป เช่น สูตรว่า ตรติ. [(ฐกุ ปรัตยยะ ลงในความหมายว่า) ย่อมข้าม] ส่วนการเขียนสูตรในคัมภีร์นirutติทีปนี ผู้แต่งได้นำสูตรมาจากคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์มาจัดลำดับใหม่ ซึ่งสูตรในคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์นั้น พระโมคคัลลานเถระก็ได้อาศัยหลักการเขียนสูตรตามที่นักไวยากรณ์ทั่วไปใช้ คือ การเขียนแบบรวบรัด สั้น และได้ใจความ มีตั้งแต่ ๑ คำขึ้นไป เช่น สูตรว่า มขณ. [(อา เอ และ โอ เป็น วุทธิของ อ อิ และ อุ วรรณะ ซึ่งเป็นไป) ในท่ามกลาง] ดังนั้น การเขียนสูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นถือว่ามีความเหมือนกันคือ จะเขียนสูตรให้อยู่ในรูปที่รวบรัด สั้น และได้ใจความ ซึ่งทำให้สามารถท่องจำเพื่อนำไปใช้ได้ง่าย และมีตั้งแต่ ๑ คำขึ้นไป

วิธีการนำเสนอสูตรตัทธิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีและคัมภีร์นirutติทีปนีมีการเสนอโดยการจัดเนื้อหาทั้งหมดเป็นสูตร ๆ ตามลักษณะของสูตร ลักษณะของสูตรที่ใช้ในคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤตและบาลีมี ๖ ประเภท ดังมีข้อความอธิบายเป็นคาถาว่า

สณฺญา จ ปริภาสา จ วิธิปี นิยมปิ จ
 อติเทโสธิกาโรติ ฉธาวา สุตตลฺกขณํ.
 อีกนัยหนึ่ง ลักษณะของสูตรมี ๖ ประการ คือ สัณญาสสูตร
 ปริภาสาสูตร วิธิสูตร นิยมสูตร อติเทสสูตร และ อธิการสูตร^{๑๕}

ความหมายของลักษณะของสูตรทั้ง ๖ นั้น ดังนี้

๑) สัณญาสสูตร คือ สูตรตั้งชื่อ เช่น ชื่อ อักษร, สระ, พยัญชนะ, ครุ, ลหุ, ที่ฆะ และ รัสสะ เป็นต้น เพื่อเป็นประโยชน์ในการใช้เรียกทางไวยากรณ์

๒) ปริภาสาสูตร คือ สูตรที่แสดงกฎทั่วไป สำหรับเป็นเครื่องสังเกตที่มีความหมายครอบคลุมเนื้อหาของคัมภีร์ทั้งหมด

^{๑๕} พระคันธสาราภิวังค์เขียนคำอธิบายสูตรและแสดงความเห็นเรื่องประเภทของสูตร ๖ ชนิดไว้ในปทฺรปฐิติ-มัญชรี ดู พระคันธสาราภิวังค์, ปทฺรปฐิติมัญชรี คัมภีร์อธิบายปทฺรปฐิติ เล่ม ๑, (กรุงเทพมหานคร: หจก.ไทยรายวัน การพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

๓) วิธิสูตร คือ สูตรสำหรับประกอบรูปศัพท์ หรือสูตรที่แสดงวิธีการเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี เฉพาะกลุ่ม และเฉพาะศัพท์ ซึ่งเป็นวิธีทำให้สำเร็จรูปเป็นบทต่าง ๆ

๔) นิยมสูตร คือ สูตรกำหนดให้แน่นอน

๕) อติเทศสูตร คือ สูตรชี้แนะวิธีที่กระทำ คือสำหรับชี้แจง มี ๖ อย่าง คือ ชี้แจงชื่อ ชี้แจงนิมิต ที่เป็นเหตุให้ทำการลบการเปลี่ยน ชี้แจงรูปของอีกอันหนึ่งเหมือนกับอีกอันหนึ่ง ชี้แจงสภาพของบทหนึ่ง เป็นอีกบทหนึ่ง หรือแสดงสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง ชี้แจงวิธีการทำตัวในกรณีสูตรนั้น ๆ ไม่ได้กล่าวไว้โดยตรง และชี้แจงวิธีการทำตัวให้สำเร็จรูปเหมือนการทำตัวให้สำเร็จของสูตรอื่น

๖) อธิการสูตร คือ สูตรติดตามไปปรากฏในสูตรอื่น ๆ คือสูตรที่เสนอนำสูตรซึ่งมีสาระอย่างใด อย่างหนึ่งร่วมกัน

ลักษณะของสูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีทั้งความต่างกันและความเหมือนกัน ความต่างกันคือ สูตรตัทธิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกามุที่ใช้ลักษณะของสูตรทั้งหมด ๕ ประเภท คือ

๑) สัณญสูตร

๒) วิธิสูตร

๓) นิยมสูตร

๔) อติเทศสูตร

๕) อธิการสูตร

รวมทั้งยังมีบางสูตรมีประเภทของสูตรถึง ๒ ประเภท เช่น บางสูตรเป็นทั้งอธิการสูตรและวิธิสูตร หรือบางสูตรเป็นทั้งสัณญสูตรและอธิการสูตร แต่สูตรตัทธิตในคัมภีร์นiruttiที่ปนีใช้ประเภทของสูตร ทั้งหมด ๔ ประเภท คือ

๑) ปริภาสาสูตร

๒) วิธิสูตร

๓) นิยมสูตร

๔) อติเทศสูตร

และไม่ปรากฏว่าสูตรตัทธิตในคัมภีร์นiruttiที่ปนีจะมีประเภทของสูตรถึง ๒ ประเภทในสูตรเดียวกัน เหมือนสูตรตัทธิตในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกามุที่ ส่วนความเหมือนกันคือ สูตรตัทธิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้น โดยส่วนมากแล้วจะเป็นวิธิสูตร คือสูตรสำหรับประกอบรูปศัพท์หรือสูตรที่แสดงถึงวิธีการเฉพาะเรื่อง เฉพาะกรณี เฉพาะกลุ่ม และเฉพาะศัพท์ อันเป็นวิธีในการทำให้สำเร็จรูปของศัพท์ต่าง ๆ เป็นหลัก เพราะสูตรตัทธิตในทั้งสองคัมภีร์นั้นกล่าวถึงวิธีการในการลงปรตยยะหรือปัจจัยตัทธิตซึ่งถือว่าเป็นวิธีการ ทำให้สำเร็จรูปของตัทธิต

เนื้อหาสูตรตัทธิตของคัมภีร์ทั้งสองนั้นปรากฏมีบางสูตรที่มีวิธีการที่เหมือนกันซึ่งแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ว่าคัมภีร์ทั้งสองนั้นจะจัดอยู่ในสายคัมภีร์ไวยากรณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งไม่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจาก คัมภีร์เดียวกัน แต่ก็ยังปรากฏมีสูตรที่มีวิธีการในการทำตัวรูปตัทธิตที่เหมือนกัน เพราะคัมภีร์ไวยากรณ์ ในสายบาลีได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์ในสายสันสกฤต คัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ซึ่งเป็นคัมภีร์ ต้นฉบับของคัมภีร์นiruttiที่ปนีเป็นคัมภีร์ที่แต่งโดยอิงอาศัยคัมภีร์ไวยากรณ์ของจันทรโคมินเป็นหลัก คัมภีร์ ไวยากรณ์ของจันทรโคมินเป็นคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต ส่วนคัมภีร์ลขุสัทธานตเกามุที่เป็นคัมภีร์ที่อธิบาย

คัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิ เพราะคัมภีร์ไวยากรณ์ของจันทรโคมินและคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิจัดอยู่ในกลุ่มคัมภีร์ไวยากรณ์สันสกฤต ดังนั้น คัมภีร์ทั้งสองนั้นอาจมีความเหมือนกันอยู่บ้าง เหตุนี้ จึงทำให้คัมภีร์นirutติทีปนีและคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุทีซึ่งไม่ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากคัมภีร์ไวยากรณ์กลุ่มเดียวกัน มีวิธีการที่เหมือนกันบ้างในบางสูตรโดยเฉพาะในสูตรตอนที่ว่าด้วยเรื่องตัดทิต

ตัวอย่างสูตรตัดทิตที่มีวิธีการที่เหมือนกัน

ตัวอย่างที่ ๑

ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที สูตรว่า

อต อธิ. (ลข. ๑๐๘๗)^{๑๖} (ปา. ๔.๑.๙๕)^{๑๗}

[อธิ. ปรัตยยะ (ลงในความหมายว่าผู้สืบเชื้อสาย) ทำยานามศัพท์ที่เป็น อ การันต์]*

สูตรนี้แสดงถึงวิธีการลง อธิ. ปรัตยยะ ในความหมายของผู้สืบเชื้อสายหรือเหล้ากอ ทำยานามศัพท์ที่เป็นรัสสะสระ คือ อ เช่น ทากษิ (ผู้สืบเชื้อสายแห่งทักษะ), ทากษิ สำเร็จมาจาก ทกษ + อธิ. ปรัตยยะ อธิ. ปรัตยยะ มีอำนาจให้ทักษะต้นศัพท์เป็น ทากษ และลบ ญ เหลือ อ ต่อเป็น ทากษิ

ในคัมภีร์นirutติทีปนี สูตรว่า

อา นิ. (นิ. ๔๓๘)^{๑๘}

[นิ. ปัจจย ลง(ในความหมายว่าอปัจจะ คือผู้สืบเชื้อสาย) ทำยานามศัพท์ที่เป็น อ การันต์]

สูตรนี้แสดงถึงวิธีการลง อี. ปัจจยซึ่งมี ญ อนุพันธ์ ในความหมายของผู้สืบเชื้อสายหรือเหล้ากอ ทำยานามศัพท์ที่เป็นรัสสะสระ คือ อ หรือ อ การันต์ เช่น ทกษิ (ผู้สืบเชื้อสายแห่งทักษะ), ทกษิ สำเร็จมาจาก ทกษ + ญ ปัจจย ญ ปัจจย เป็นปัจจยเนื่องด้วย ญ จึงลบ ญ เหลือ อ ต่อเป็น ทกษิ

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สูตรตัดทิตในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีวิธีการที่เหมือนกัน คือ เป็นการลงปัจจยทำยานามศัพท์ที่เป็น อ การันต์

ตัวอย่างที่ ๒

ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที สูตรว่า

ชนปทศพทาท ฤษตริยาท. (ลข. ๑๑๐๒)^{๑๙} (ปา. ๔.๑.๑๖๘)^{๒๐}

[อ. ปรัตยยะ (ลงในความหมายว่าผู้สืบเชื้อสาย) ทำยานามศัพท์ที่เป็นชื่อของชนบทที่หมายถึง กษัตริย์]

^{๑๖} คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที สูตรที่ ๑๐๘๗.

^{๑๗} คัมภีร์ปาณินิ อธิยายะที่ ๔ ปาทะที่ ๑ สูตรที่ ๙๕.

* ข้อความที่อยู่ภายในวงเล็บ [] หมายถึง คำแปลของสูตร ส่วนข้อความที่อยู่ภายในวงเล็บ () หมายถึง ข้อความที่ผู้แปลเพิ่มเข้ามาเพื่อให้คำแปลของสูตรมีความสมบูรณ์

^{๑๘} คัมภีร์นirutติทีปนี สูตรที่ ๔๓๘.

^{๑๙} คัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที สูตรที่ ๑๑๐๒.

^{๒๐} คัมภีร์ปาณินิ อธิยายะที่ ๔ ปาทะที่ ๑ สูตรที่ ๑๖๘.

สูตรนี้แสดงถึงวิธีการลง อณฺ ปรัตยยะ ในความหมายว่าผู้สืบเชื้อสาย ท้ายศัพท์ที่เป็นชื่อของชนบท กล่าวคือเป็นชนบทของกษัตริย์นั้น ๆ เช่น ปาณจาละ (ผู้สืบเชื้อสายของกษัตริย์เมืองปัญจาละ), ปาณจาละ สำเร็จมาจาก ปณฺจาล + อณฺ ปรัตยยะ อณฺ ปรัตยยะ มีอำนาจให้ที่ระฆังต้นศัพท์เป็น ปาณจาละ และลบ ณ เหลือ อ ต่อเป็น ปาณจาละ

ในคัมภีร์นิรุตติทีปนี สูตรว่า

ชนปทานามสมา ชนชตติยา รณญฺ จ โณ. (นิ. ๔๔๒)^{๒๑}

[ณ ปัจจยฺ ลงในความหมายแห่งพระราชและผู้สืบเชื้อสาย ท้ายนามศัพท์ที่เป็นชื่อของชนบท ที่หมายถึงประชาชนและกษัตริย์]

สูตรนี้แสดงถึงวิธีการลง ณ ปัจจยฺ ในความหมายว่าพระราชและเหล่ากคือผู้สืบเชื้อสาย ท้ายนามศัพท์ที่เป็นชื่อของชนบทโดยมุ่งถึงประชาชนและกษัตริย์ เช่น ปณฺจาล (พระราชของชาวปัญจาละ หรือ ผู้สืบเชื้อสายแห่งกษัตริย์แคว้นปัญจาละ), ปณฺจาล สำเร็จมาจาก ปณฺจาล + ณ ปัจจยฺ ณ ปัจจยฺ เป็นปัจจยฺเนื่องด้วย ณ จึงลบ ณ เหลือ อ ต่อเป็น ปณฺจาล

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า สูตรตติยในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีวิธีการที่เหมือนกัน คือ เป็นการแสดงถึงวิธีการลงปัจจยฺเพื่อแทนความหมายว่าผู้สืบเชื้อสายหรือพระราช ท้ายนามศัพท์ที่เป็นชื่อของชนบทที่หมายถึงประชาชนและกษัตริย์

สูตรตติยในคัมภีร์ทั้งสองนั้นโดยส่วนมากแล้วจะมีความแตกต่างกันซึ่งยากที่จะนำมาเทียบกัน เพื่อหาความเหมือนหรือความคล้ายกันได้ แต่เนื่องจากมีความเหมือนกันในรูปแบบวิธีการนำเสนอสูตร จึงอาจจะสรุปได้ว่า ในการแต่งคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิอยู่บ้าง แต่มีได้รับอิทธิพลโดยตรง ดังนั้น วิธีการนำเสนอสูตรโดยเฉพาะสูตรตติยของทั้งสองคัมภีร์นั้นจึงมีความเหมือนหรือความคล้ายกันอยู่บ้างในบางสูตร

บทสรุป

การศึกษาวิเคราะห์สูตรตติยในคัมภีร์ลลิตธานตคามุทีและคัมภีร์นิรุตติทีปนี เป็นการศึกษาเพื่อหาความเหมือนกันของรูปแบบการนำเสนอสูตรของสูตรตติยในคัมภีร์ทั้งสองนั้นที่ไม่ได้รับอิทธิพลในการแต่งโดยตรงจากคัมภีร์ไวยากรณ์สายเดียวกันในประเด็นต่าง ๆ ทำให้ทราบได้ว่า โครงสร้างของสูตรตติยและวิธีการเขียนสูตรตติยในคัมภีร์ทั้งสองนั้นมีความเหมือนกัน และมีสูตรบางสูตรที่มีวิธีการที่เหมือนกัน คัมภีร์ทั้งสองนั้นมีความแตกต่างกันเป็นส่วนใหญ่ซึ่งยากที่จะนำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเหมือนกันได้ แต่เนื่องจากมีความเหมือนกันในรูปแบบวิธีการนำเสนอสูตร ดังนั้น จึงเห็นว่าในการแต่งคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ซึ่งเป็นคัมภีร์ต้นฉบับของคัมภีร์นิรุตติทีปนีก็อาจจะได้รับอิทธิพลจากคัมภีร์ไวยากรณ์ของปาณินิ

^{๒๑} คัมภีร์นิรุตติทีปนี สูตรที่ ๔๔๒.

อยู่บ้าง แต่มิได้รับอิทธิพลโดยตรง เพราะเหตุนี้ วิธีการนำเสนอสูตรโดยเฉพาะสูตรัตถิตินของทั้งสองคัมภีร์นั้นจึงมีความเหมือนหรือความคล้ายกันอยู่บ้างในบางสูตร นอกจากนี้ การศึกษาประวัติของคัมภีร์นiruttiที่ปนียังทำให้ได้ทราบถึงประวัติของคัมภีร์ไวยากรณ์ที่จัดอยู่ในสายโมคคัลลานไวยากรณ์ เช่น คัมภีร์ปทสาธนะ ซึ่งเป็นผลงานของพระปิยทัสสี ผู้เป็นศิษย์ของพระโมคคัลลานะผู้แต่งโมคคัลลานไวยากรณ์ คัมภีร์นี้เป็นไวยากรณ์ร่วมสมัยโดยที่ผู้แต่งได้ประมวลเนื้อหาสาระในคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ไว้อย่างกระชับสั้น ๆ โดยการนำสูตรมาเรียบเรียงลำดับใหม่ตามอุทาหรณ์เพื่อให้ประกอบรูปศัพท์ได้ง่ายขึ้น คล้ายกับคัมภีร์พาลาวตารที่กล่าวสรุปเนื้อหาของกัจจายนไวยากรณ์ คัมภีร์ปโยคสิทธิ ซึ่งเป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ คัมภีร์นี้ได้นำเนื้อหาสาระของคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์มาจัดหมวดหมู่ใหม่ให้ชัดเจนยิ่งขึ้น รวมทั้งอธิบายขยายความและแสดงอุทาหรณ์เพิ่มเติมเหมือนกับคัมภีร์ปทรูปสิทธิปกรณ์ที่ขยายความของคัมภีร์กัจจายนไวยากรณ์ คัมภีร์โมคคัลลานปัญจิกา ซึ่งเป็นผลงานของพระโมคคัลลานะ เป็นคัมภีร์ฎีกาที่อธิบายความของคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ คัมภีร์สัมพันธจินตา ซึ่งเป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ แต่งร่วมสมัยกับปโยคสิทธิ เป็นคัมภีร์อธิบายจาก ๔ และ การก ๖ โดยพิสดาร ตามแนวคำอธิบายของคัมภีร์โมคคัลลานไวยากรณ์ และ คัมภีร์สารัตถวิลาสินี หรือ โมคคัลลาน-ปัญจิกาฎีกา ซึ่งเป็นผลงานของพระสังฆรักขิตะ คัมภีร์นี้เป็นฎีกาของคัมภีร์โมคคัลลานปัญจิกา เป็นต้น

บรรณานุกรม

- จิรพัฒน์ ประพันธ์วิทยา. “การเข้ามาของภาษาบาลีและสันสกฤตในประเทศไทย”. ในการสัมมนาเรื่อง **อิทธิพลของภาษาบาลีและสันสกฤตที่มีต่อภาษาไทย**. คณะมนุษยศาสตร์: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๒๒.
- จำลอง สารพัดนึก. **ประวัติวรรณคดีสันสกฤต เล่มที่ ๑**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๖.
- พระคันธสาราภิงค์. **ปทรูปสิทธิมัญชรี คัมภีร์อธิบายปทรูปสิทธิ เล่ม ๑**. กรุงเทพมหานคร : หจก. ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๗.
- พระญาณธชเถระ. **นiruttiที่ปนี**. ตรวจชำระโดย พระธรรมโมลี (สมศักดิ์ อุปสโม) แปลโดย พระมหานิมิตร รมมสาโร. กรุงเทพมหานคร : หจก.ไทยรายวันการพิมพ์, ๒๕๔๘.
- พระเทพเมธาจารย์ (เจ้า ฐิตปญโญ). **ตำราเรียนไวยากรณ์กัจจายนสนธิ**. ธนบุรี: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์, ๒๕๐๖.
- พระวชิรพุทธเถระ. **นยาสปกรณ์**. ลำปาง: วัดท่ามะโอ, ๒๕๒๒.
- Bode, M.H. **The Pali Literature of Burma**. London: Retypeset and reprinted by BPS, 2013.
- Geiger, W. **Pali Literature and Language**, Trans. Delhi: Munshiram Manoharlal Publishers, 1996.

James R. Ballantyne, LL.D. **The Laghukaumudi : A Sanskrit Grammar by Varadaraja.**

Bannares : E.J.Lazarus & Co, 1849.

Joshi, Mahadev N. and Shastri, Veneemadhava. **New Sanskrit Grammar & Composition.**

Varanasi: Chaukhambha Prakashan, 2011.

Macdonell, A.A. **A History of Sanskrit Literature.** Delhi: Munshiram, 1972.

Winternitz, M. **History of Indian Literature.** Delhi: Motilal Banarsidass, 1985.

คำชี้แจงในการใช้อักษรย่อและหมายเลข

การใช้อักษรย่อ

อักษรย่อในงานวิจัยนี้ ใช้อ้างอิงจากสูตรของคัมภีร์ไวยากรณ์ภาษาสันสกฤตและภาษาบาลี มีรายละเอียดดังนี้

ภาษาสันสกฤต

อักษรย่อ

ย่อมาจาก

ลข.

ลขุสัทธานตเกมุทีสูตร ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที

ปา.

ปาณินิสูตร ในคัมภีร์อักษราธิยayi ของปาณินิ

ภาษาบาลี

อักษรย่อ

ย่อมาจาก

นิ.

นิรุตติทีปนีสูตร ในคัมภีร์นิรุตติทีปนี

การใช้หมายเลข

๑. การใช้หมายเลขในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที ระบุถึง เลขที่ลำดับสูตรในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที เช่น ลข. ๑๐๖๗ หมายถึง สูตรที่อยู่ในคัมภีร์ลขุสัทธานตเกมุที สูตรที่ ๑๐๖๗

๒. การใช้หมายเลขในคัมภีร์อักษราธิยayi หรือปาณินิ ระบุถึง อธิยayi. ปาหะ. เลขที่ลำดับสูตรในอักษราธิยayi เช่น ปา. ๔. ๑. ๘๒. หมายถึง คัมภีร์ปาณินิ อธิยayi ที่ ๔ ปาหะที่ ๑ สูตรที่ ๘๒

๓. การใช้หมายเลขในคัมภีร์นิรุตติทีปนี ระบุถึง เลขที่ลำดับสูตรในคัมภีร์นิรุตติทีปนี เช่น นิ. ๔๓๐ หมายถึง สูตรที่อยู่ในคัมภีร์นิรุตติทีปนี สูตรที่ ๔๓๐